

Giedrius Alkauskas
Skyrius iš poemos

Waykitoia Wieszpatia

1306 m.

Jaunas Ažuolo bernelis Lizdeikutis
ilgisi Berželių mergelės

*Gintarėlių užkalbėtojai R.
nuo Germanto, o ir nuo Kruojos kranto,
rytuose – lietuvei, vakaruose – žemaitei,
nelinksmi 2018 m. birželio 23 dieniai,
kada prasilenkėme pirmąkart,
nors kiek nugiedrinti...
„Mums tik atrodo, kad diena pradingo,
O ji visatoj karūnuota žiba!“*

§ 1.

1.1. Brėkšmà birželį prie berželių

Beržas – labai senas mūsų žodis. Šio medžio pavadinimas siejamas su indoeuropiečių prokalbės šaknimi **b^herHǵ-* „šviesus“, „aiškus“. Iš šios šaknies yra kilęs ir lietuvių *brėkšti* – „šviesti“, „aušti“. Šeštasis metų mėnesis *birželis* savo vardą gavo irgi nuo medžio pavadinimo ir lietuvių kalboje įsigalėjo ne taip jau seniai: jį randame Motiejaus Valančiaus raštuose, laikraštyje „Aušra“. Šaknis **b^herHǵ-* pateko ir į kitas indoeuropiečių kalbas.

Pavyzdžiui, germanų kilmės vardas *Robert* sudarytas iš proto-germanų **Hrōþi-* („garbė“, kiek fonetiškai pakitusi, tą pačią reikšmę šaknis išsaugojo ir lietuvių kalboje) bei šaknies **berhta-* („šviesus“).

Algirdas Sabaliauskas, „Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę“, 1994 m., bei IDE kalbų etimologijos žinynai

1.2. Lietuviškas ąžuolas

Žmogus buklus yr sumanus Lyzdeikis wisu wyriausys kunigas arba kriwe kriwajtis, kuri kyta karta dydis Kunigaiksztis, medžiodamas gryio lyzde erely arba kaip kyty saka, lopyszie medie ikabinta buwa radys yr kunigams auginty adauys, kursaj tynaj pramanitas Lyzdejkiu nu to jog lyzde rastas buwa.

Simons Daukants, „Darbay senuju Lituwiiu yr Žemaycziiu“, § XIX, 1833 m.

1.3. Berželių giraitė

Aš lauksiu
Prie Vilniaus,
Prie pasakų miesto,
Kur teka Neris
Su žara.

Aš lauksiu
Prie Vilniaus,
Vilnijančio Vilniaus,
Tavęs,
Mano meile
Tyra.

„Ir nusinešė saulę miškai“
Paulius Široys, 1969 m.

1.4. Sutemos

Anykštėnas Antanas Baranauskas telšiškei Karolinai
Praniauskaitei kartą pasakęs „susitinkame rytoj brėkstant!“
Apyaušryje atėjęs, neradęs, ir baisiausiai susisielojęs. Mat jis dar
nežinojęs, kad *brėkšti* žemaitėi reiškia *temti*.

Neužrašytas Sedos apylinkių padavimas
1855 m.

1.5. Lizdeikutis liūdi

Mano sniege,
mėlynų tarpeklių
spindi žiedas
vakaro šviesoj.

Nusigręžkit,
jei girdėsit šaukiant
tolimųjų vasarų
šviesos.

„Žydinti slyva Snaigyno ežere“
Sigitas Geda, 1981 m.

1.6. Lizdeikutis – Perkūno žynys

Subėgę mano seserys ir broliai
Dar pasakyt norėjo man kažką.

Aš juos paglosčiau šviečiančia ranka.
Jau užė žalias ąžuolo altorius.

*„Mėnulio žiedai“
Sigitas Geda, 1977 m.*

§ 2.

Gyvenimą pašvęsti – tai save pašventinti. Tai nusišvytinti, kai švinta. Tai pražysti, kai esi tik žiedžiamas.

O susižieduojama žaizdre grūdintais žiedais. Arba kaip Tristanas su Izolda – žiestus bokalus, pilnus eliksiro, perkryžiavus.

Žaizdras ir žiedas; žiesti ir žydėti – ta pati kilmė... Prokalbės šaknis – ąžuolo kamienas – sėklos gilios – žodelių kekės! Viskas apvalu, šventa. Apvalyta, kaip ir šviesulas, Teliavelio nukaltas, žaizdre pražydintas, į skliautą įkeltas.

Žiedas – gyvybės žaibas. Žaizdras – mirties. Su perkūnija! Kad medžių dvaselės, pasisielojusios, vėl sugytų. Įsikūnytų.

Ventėje gandras su Gimtine sužieduojamas – dangun kilti. Venecijos dožas su Adrija susižieduoja žiedą garmėn mesdamas. O šilelio Antanas, kunigystės sakramentu – su pačia Kristaus Bažnyčia.

Lizdeikutis gal kitaip norėjo. Labai norėjo! Nepavyko... Jaunystę pašventęs trumpai, dviem upeliais švęstus šaltinius šildė kiek ilgėliau... Kas liko, pašventė amžinatvei. Praamžiui.

Susižiedavo su pačia ąžuolų giraitė.

Su Šventykla.

§ 3.

BERŽELIŲ MERGELĖ

Vilnelėm į Nerį kur neria Vilnelė –
Pa-Pa-Sakų miestas! Kas man iš to, kas?
Pa-Pa-Saką seka berželių mergelė –
Tiems seka, kas seka... Lankauju lankas.

Saulukės jos lūpos, saulakiai jos akys,
Pašvaistė šventos Šventaragio nakties...
Palaukti laukuos? Kas laukujy atsakė?!
„Atmilk... Nesivilk link Gerosios Vilties!“

Nerimčiau, numirčiau, tačiau neatmilčiau!
Išdievinčiau dovanas Dievo visas,
Gėle širdgailia su perkūngalia gimčiau –
Berželių mergelei įpint į kasas.

Dainuoja – dienoja, nuvytėliai kelias,
Nuo jos aromato mirties atsikrato,
Pravysta vėlelės – pragysta gėlelės,
Išsprogsta, išnoksta kiek akys užmato!

Užgimt gėlele? Gi nuginkit į šalį –
Dūlėsiu, dulkėsiu kely pakely
Berželių mergalės... O, Dieve dauggali!
Paverst dulkele Tu manęs negali.

Deivilių akeivoms jau takas užakęs
Širdin... Nuoširdžiai, teakėja kitų
Akipločius – deivės manęs nebeakins!
Akylai seku, bet tiktai surandu

Akivaruos sielos, tarp sielvarto sielių,
Mergužės vaizdužį: išblukusį, brangų,
Bevietį, bekūnį... Prisiekiu Perkūnu:
Uždegsiu ugnim, nudanginsiu į dangų!

Ir gilės negilios, laja nelalėja,
Žiedai nežodingi, nežodina vėjo,
Nebylūs lizdai... Lizdeikutis netyli!
- Berželių mergele,
Sapnuoju ir myliu...

2019/III; 2020/I

§ 4. Komentarai

„Mums tik atrodo...“ (Sigitas Geda, 1984 m.). Ieškojau šios citatos, mokėtos mintinai. Nepatikėjau, kai pamačiau eilėraščio pavadinimą. Pasirodo, jis yra ... „Aušra“.

Daukanto tarmė – „Dėl savo raštų Daukantas patiekė savišką rašybą, visai skirtą nuo šiandieniškos arba senoviškos lietuviškos rašybos. Jo gramatika, žinoma, remiasi ant tarmės telšiečių“ (Jonas Šliūpas, 1890 m.).

Lietuviškas beržas – epitetas, aišku, neatšaukiamai siejamas su P. Širviu.

Tristanas ir Izolda (*Tristrem, Yseult*) – viduramžių meilės istorija, paremta keltų legenda. Tristanas (neindoeuropiečių kilmės tautos – piktų, gyvenusių Škotijoje iki X a. – karalystės *Fortrio* valdovo aidas), nužudęs Airiją siaubusį drakoną, parveža iš salos savo dėdei, Kornvalio valdovui Markui, sužadėtinę, princesę Izoldą. Bet – fatališka klaida! – abu laive, perkryžiauč rankas, išgeria meilės eliksyro, paruošto Airijos karalienės dukteriai Izoldai ir Kornvalio karaliui. Juoda arba balta burė, kurią Izolda turi iškelti plaukdama į Bretanę pas Tristaną – lyg mūsiškio Žilvino pieno ar kraujo puta. Lyg kitų, vienu archajiškiausių sužieduotuvių – Žilvino ir Eglės – atšvaitas (K. Proniewskos-Praniauskaitės iš Padurbinio prie Telšių „*Žalčių motė*“, 1858 m.). Ir vėl pasirodo medžiai – Uosis, Drebulė. O Beržas su Ažuolu jau kartojasi! Matyt, ne sutapimas... Bet juk ir ant Tristano ir Izoldos kapų medžiai išauga, šakomis persiveja! R. Wagnerio opera „*Tristanas ir Izolda*“ (1869 m.) paremta *Gottfriedo von Strassburgo* poema (apie 1210 m.), yra vėlyvojo Romantizmo manifestas – harmonija nustumama iki pačios Romantizmo muzikinės kalbos ribos.

Teliavelis – Malalos kronikos nuoraše (1261 m.) ir Ipatijaus metraštyje (XII-XIII a.) minimas lietuvių dievas, saulės nukalėjas.

Adrijos jūra ir Venecijos dožas – sena Venecijos dožų (venetų kalba, tai toks pat titulas kaip ir it. *duce* ar angl. *duke*) tradicija mesti žiedą išplaukus į lagūną, atspindinti ypatingą jūros reikšmę respublikos gyvenime. N.A. Rimskio-Korsakovo operoje „*Sadko*“ (1898 m.) šis paslaptingas ritualas paminimas Vedeneco (senasis rusiškas Venecijos pavadinimas) svečio dainoje.

Šaltinius šildyti – keistas oksimoronas. Bet štai: „Prieš saulėtekį išvažiuoju, griaudžiai atsisveikinęs, širdis man iš skausmo plyšta, jokiomis priemonėmis negaliu sulaikyti dviem upeliais besiliejančių ašarų“ (A. Baranauskas, 1858 m. dienoraštis). Antanas Baranauskas buvo geležinės valios ir itin stiprus, aukštas vyras, bet – nereikia nė sakyti – ne šio pasaulio jautrumo.

Kunigystės sakramentas – kaip alegorija į Mesijo nekaltą prasidėjimą ir sielos tyrumą, kunigystės sakramentas Romos katalikų bažnyčioje laikomas vedybomis su pačia Bažnyčia, kaip tikinčiųjų bendruomene Kristuje.

Saulukė (bellis), *saulakis* (heliopsis) – astrinių šeimos augalėliai, baltom ir geltonom akelėm.

Akeivos – burtai, apžavai, bet su švelniu apgaulės dvelksmu, lyg ne stebuklas, o miražas.